

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БУЛІНГУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Ярошенко Н.В.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
yanovska71@gmail.com*

Актуальність проблеми. Прояви насильства в освітніх закладах завжди цікавили дослідників, проте останніми роками на тлі набуття різноманіття форм взаємодії в мережевому спілкуванні, підвищення емоційної напруги в суспільстві та руйнації регуляторів поведінки внаслідок переорієнтації українського суспільства на нові вектори осягнення громадянських цінностей проблема булінгу набула особливого значення та потребує вирішення. Особливо значущими прояви цькування є в кризові періоди онтогенезу, до яких відноситься у підлітковий вік, що переповнений протиріччями, протистояннями і конфліктами. Проблема шкільного булінгу неодноразово піднімалася в сучасних наукових дослідженнях. Зокрема, прояви булінгу та чинники його формування в освітньому середовищі представлені в актуальних дослідженнях таких авторів як К. Катеринчук [1], Н. Мишко, О. Морозова, В. Пономарьов, З. Хоменко, С.М. Хоружий [3] та інших. Специфіка розвитку особистості в підлітковому віці представлено в дослідженнях Г. Абрамової, В. Лавріненка [2], О. Скрипченка, Л. Долинської, М. Кле, Т.А. Яновської [4].

Разом із тим, в актуальних дослідженнях відсутній систематизований виклад впливу характеристик підлітків, що складають їх емоційний інтелект, на прояви булінгу в освітньому середовищі, тим більше в умовах інклюзивної освіти. Більше того, дослідження булінгу часто мають виключно описовий характер кількісний показників його вираження без пошуку особистісних детермінант його формування.

Мета роботи – проаналізувати результати дослідження булінгу у підлітковому віці в умовах інклюзивного навчання.

Методика та організація дослідження. Для діагностики булінгу у підлітковому віці в умовах інклюзивного навчання використані методики: напівпроективна методика дослідження цькування «Ситуація» (за описом Л.А. Найдьонової), методика дослідження емоційного інтелекту (Н. Холл), «Діагностика схильності до віктимної поведінки» (О.О. Андроннікова). До вибірки увійшли 80 підлітків (40 дівчат та 40 хлопців), які навчаються у Полтавській спеціалізованій школі I-III ступенів №3.

Результати дослідження. Встановлено, що підлітки з різним рівнем емоційного інтелекту характеризуються переважанням відмінних позицій у ситуації булінгу. Зокрема, бачимо переважання агресивних позицій у ситуаціях булінгу серед хлопців і дівчат із низьким рівнем емоційного інтелекту. Зокрема, серед хлопців з низьким показником емоційного інтелекту 24% є нападниками та 9% – організаторами і жертвами. Дівчата із такої підгрупи частіше займають позицію нападниць (12%), ніж жертв (6%), хоча в цій статевій групі організатори булінгу відсутні. Тобто, досліджувані з низьким рівнем емоційного інтелекту

більше схильні до зайняття активних позицій у ситуації булінгу, виступаючи частіше ініціаторами булінгу чи булерами. Маючи знижену здібність до диференціації емоцій інших людей, самоконтролю власних емоційних проявів, такі підлітки більше схильні знущатися над іншими, для переживання емоцій вони потребують переживань більшої інтенсивності. Сама ситуація булінгу не передбачає у них проявів емпатії і співчуття, що є вагомими аспектами емоційного інтелекту. Вони частіше без сумнівів завдають шкоди іншим дітям.

Натомість, серед підлітків із підвищеним рівнем емоційного інтелекту переважають інші позиції в ситуаціях булінгу. Підлітки з високим рівнем емоційного інтелекту ніколи не виступають організаторами булінгу (0% серед дівчат і хлопців цієї підгрупи), оскільки з повагою ставляться до переживань інших людей, схильні до співпереживання, що в своїй суті протирічить проявам булінгу та цькування оточуючих. Також, в даній групі підлітків майже не виявлені нападники (лише 3% серед хлопців). При цьому, в групі підлітків з високим рівнем емоційного інтелекту значно вищі показники жертв булінгу, які становлять 12% як серед хлопців, так і серед дівчат. Вони, будучи чутливими до емоційних станів інших людей, краще їх розуміючи та усвідомлюючи, виступають більш «привабливими мішенями» для булерів. Останнім не цікаво знущатися із підлітків, для яких емоції не важливі і які є емоційно «черствими». Натомість, цькування підлітків, які надмірно важливо ставляться до емоційних переживань, дає булерам більше задоволення. Тобто, високий рівень емоційного інтелекту підлітка виступає чинником, який, з одного боку, упереджує його від проявів булінгу в освітньому середовищі, але з іншого – часто провокує його до потрапляння в ситуацію жертви.

Висновки. Виявлено, що підлітки з низьким показником емоційного інтелекту не мають і вираженої схильності до проявів віктимності. Вони не надають ваги емоційним переживанням інших людей та власним емоціям, не мають ціннісного ставлення до емоцій, тому просто спілкуються і не є помисливими, не реалізують ознаки віктимної поведінки.

Натомість, підлітки з високим показником емоційного інтелекту характеризуються підвищеними показниками віктимності. Тобто, маючи виражене ціннісне ставлення до процесу комунікації, орієнтуючись на емоційні переживання інших людей, такі підлітки частіше реалізують віктимність, виступаючи жертвою в очах однолітків.

Література:

1. Катеринчук К.В., Мацюк О. Булінг: правові та соціально-психологічні аспекти. *Слово Національної школи суддів України*. 2020. № 3 (32). С. 113-124.
2. Лаврінченко В.А. Структурні та змістовні характеристики смислової сфери підлітків із неформальних об'єднань. *Психологія і особистість*. 2020. № 1. С. 71–93.
3. Хоружий С.М. Психологічні чинники булінгу серед дітей підліткового віку. *Вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологія»*. 2021. №1. С.103–110.
4. Яновська Т. А. Особливості становлення ідентичності у підлітковому віці. *Молодий вчений*. 2016. № 11 (38). С. 401–404.